

ELEFÁNT A TIGRISEK KÖZÖTT (INDIA ÉS AZ UJ VILÁGREND KIHIVÁSAI)

Nyusztay László főiskolai docens

Az elmúlt két évtized világgazdasági változásaiban Ázsia igen jelentős szerepet játszik. Az 1945-1991 között érvényes, régi világrend "második félidejének" talán legmarkánsabb világgazdasági jelensége volt Japán előretörése: az 1990-es évtized első éveire Japán nemcsak stabilan felzárkózott a makroökonómiai toplisták második helyére, hanem egy sor fontos mutatót tekintve meg is előzi az Amerikai Egyesült Államokat, világkereskedelmi és pénzügyi tényerésének adatai közismertek.(1)

Ugyancsak sokszor elemzett sikertörténet az ázsiai ujonnan iparosodó országoké (NIC, tigrisek). Dél-Korea, Hongkong, Szingapur, Taiwan - és ujabban a "tigriskölykök" - a Fülöp-szigetek, Indonézia, Malajzia és Thaiföld - Japán többszakaszos, exportorientált fejlődési modelljét követve váltak a világgazdaság és a világkereskedelem jelentős tényezőjévé. Az 1980-as években egyre inkább tripolárisá alakuló világban ezek az országok a japán pólus vonzáskörében törtek ki a korábbi értelemben vett "harmadik világ"-beli sorból. Mexikó frissen elnyert OECD-tagságát várhatóan Dél-Korea csatlakozása követi, s ez nem véletlen: a NIC országok, gazdaság- és társadalomfejlődési sajátosságaikat tekintve, ma már csak kétségesen sorolhatók a fejlődő országok közé, mutatóik, strukturáik, a róluk kialakult ország-image - időnkénti megtorpanásaik mellett is - egyre inkább a fejlett ipari országokhoz teszik őket hasonlatossá.

A fejlődő országcsoport differenciálódásának másik fontos jelensége az olajexportáló országok helyzetének megváltozása, egyrésztük kiemelkedése. Bár számos elemző helyesen mutat rá arra, hogy az olajjövendelmek általában nem oldották meg az érintett országok elmaradottságát, egyes országok (például Kuvait, Egyesült Arab Emírségek) figyelemreméltó szerkezetátalakítást, infrastrukturális fejlesztéseket és szociális programokat hajtottak végre, egy főre

(1) A ranglistákat l. The World Competitiveness Report, Performance of the Economy, 1992, OECD, pp. 290-297.

jutó teljesítmény-mutatóik javultak, nemzetközi presztizsük növekedett. Az OPEC tagállamai közül 12 található Ázsiában, a földrész gazdaságfejlődésének fontos szegmensei.

Ázsia legujabb kihívását Kína elmúlt évtizedbeli fejlődése jelenti. Egyező statisztikai forrásadatok szerint Kinában a GDP 1990-ben 5.1, 1991-ben 7, 1992-ben 12.8 és 1993-ban 13%-kal nőtt, s amennyiben e kétszámjegyű növekedés folytatódik és a Hongkong visszatérésével várható demonstrációs hatás tovagyűrűzik az országon belül, a nemrég még gyengén fejlett, központi tervezetű Kína belátható időn belül leküzdheti elmaradottságát.⁽²⁾

Fentiek természetesen nem jelentik azt, mintha Ázsia jelenkori gazdaságtörténete egyöntetű modernizációs sikerekről szólna. A földrész 55 országából 27 nem tartozik sem az olajexportálók, sem az újonnan iparosodottak közé, sőt, közülük 14 a legkevésbé fejlett 42 ország (LDC) csoportjának tagja. Amint az a kilencvenes évek elején publikált elemzésekből kiderül, a fejlődő világ utóbbi három évtizedes történetének markáns jelensége a LDC leszakadása: amíg 1960-ban ezen országcsoport átlagos, 1 főre jutó GDP-je 34 %-a volt az összes fejlődő országnak, addig ez az arány 1992-ben már csak 28.6 %, az ázsiai LDC-kben az átlagos, 1 főre jutó GDP 300 USD alatt marad.⁽³⁾ Ázsia tehát sok tekintetben - Dick Nilson szavaival - "a Dél Hamupipőkéjének" tekinthető.⁽⁴⁾

Nilson jelzője ezen országok közül leginkább Indiára illik, hiszen a Föld szárazföld-felszínének 2.4 %-át alkotó, ma közel 900 milliós lakosságú szubkontinens, több ezer éves kulturájával, komoly védelmi, ipari és műszaki-tudományos potenciáljával egyrészt a földrész jelentős hatalma, másrészt a Föld egyik legszegényebb országa, amelyet súlyos gazdasági és egyéb ellentétek feszítenek.

A kérdés, amely számos indiai és külföldi közgazdászt és politológust foglalkoztat kettős: először, mi volt India valóságos helye, szerepe a felbomlóban lévő régi világrendben, hogyan változik ez a szerep a most körvonalazódó új nemzetközi

(2) A kínai gazdaság eredményeiről ld.részletesebben The Economist, January 23, 1993, pp.61-62.

(3) Szentés Tamás, A világgazdaság és a nemzetközi gazdasági diplomácia időszerű kérdései, AULA, Budapest, 1992, 15-16 old.

(4) Dick Nilson, Development Problems of Asia, in: The Far East and Australia, 1993, Európa Publications

viszonyok között, másodsor, hogy mik az okai annak, hogy India - mérete és adottságai ellenére sem tud kitörni a legelmaradottabb területek közül, illetve hogy képes-e megtalálni a választ az ezredvégi új világrend kihívásaira.

I. Külpolitika: önrendelkezés, önállóság

E dolgozat keretei között nincs lehetőségünk a második világháború végétől 1991-ig, a Varsói Szerződés, a KGST és a Szovjetunió felbomlásának évéig érvényes régi világrend részletes jellemzésére. A kérdésről az elmúlt években egy sor értékes hazai és külföldi szakmunka látott napvilágot.(5) Szerzőik egyetértenek abban, hogy a régi világrend egyik alapvető jellemzője volt a tömbösödés, dominanciák és bipolaritás, a politikai-katonai és gazdasági megosztottságok kialakulása és rendszere. E megosztottságok legfontosabbika (stratégiai szempontból legalábbis) Európa kettészakítása volt, de ugyanilyen nyilvánvaló volt a szuperhatalmaknak az a törekvése, hogy a két fő pólushoz szervesen nem tartozó, zömmel a negyvenes-ötvenes években függetlenné vált fiatal államokat saját befolyásuk alá vonják. Az afroázsiai térség új nemzetállamai közül számosan csatlakoztak az USA által kezdeményezett katonai és gazdasági paktumokhoz, a Szovjetunió törekvései mindenekelőtt kétoldalú katonai és gazdasági együttműködésre, továbbá ideológiai-politikai befolyásszerzésre irányultak(6).

India a harmadik világ azon országai közé tartozik, amelyek - a nemzetközi tényezők és saját külpolitikája eredményeként - képesek voltak kívül maradni a tömbökön és a nemzeti-demokratikus fejlődés önálló útját járhatták. Ezt az utat a gandhizmus eszmei öröksége alapozta meg, amelynek - az igazságosság, egyenlőség, demokrácia, puritanizmus társadalomszervező elvei és az

(5) Ezek közül az egyik legismertebb Paul Kennedy, A nagyhatalmak tündöklése és bukása c. nagyszabású munkája, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992. A hazaiak közül átfogó leírás Fischer Ferencé, A megosztott világ: a Kelet-Nyugat, Észak-Dél nemzetközi kapcsolatok fő vonásai (1941-1991), IKVA, Budapest, 1993.

(6) Ez utóbbi öltött testet például az SZKP által a hatvanas években megalkotott és elterjesztett és a nemzetközi közgazdasági és politikatudományi irodalomban egy ideig polgárjogot nyert "nem kapitalista út" és "szocialista orientáció" kategóriáiban, amelyeket például Egyiptom, Ghana, Guinea, Burma, illetve később Angola, Mozambik, Dél-Jemen és néhány egyéb ország útválasztására alkalmaztak. Indiára e besorolásokat általában nem terjesztették ki, annak ellenére, hogy alkotmányának preambulumában a "szocializmus", mint célmegjelölés mindmáig szerepel.

erőszakmentesség harci eszköze mellett - egyik alapelemét képezte a külhatalmaktól való távolságtartás is. Ez az örökség építőelemévé vált annak az új külpolitikai nézetrendszernek és gyakorlatnak, amelyet 1947 után a független India új vezetője, Dzsavahárlál Nehru és a Kongresszus Párt formált ki és amely a háború utáni realitások megértésén alapult. Az új gondolkodásban kiemelt szerepet kapott a nemzeti szuverenitás és önállóság, a békés egymás mellett élés öt elvéből levezetett el nem kötelezettség, továbbá a regionális vezető szerep biztosítása. A nehru külpolitika, amelyet lényegét tekintve Indira Gandhi és Radzsiv Gandhi is folytatott, számottevő eredményeket hozott: India, súlyos belső problémái mellett is megőrizte területi integritását és tömbön kívüliségét, egyszersmind a harmadik világ egyik legtekintélyesebb és legbefolyásosabb tényezőjévé, az el nem kötelezettek mozgalmának szószólójává vált.

A nehru külpolitika vonatkozásában témánk szempontjából négy jellemző vonás, illetve körülmény említendő. Az egyik, hogy Indiának sikerült távolságot tartania a szuperhatalmaktól (még ha nem is egyenlőt, hiszen a Szovjetunióval, egészen annak felbomlásáig baráti kapcsolatokat ápolt). E távolságtartás elsősorban azért volt lehetséges, mert a Dél-Ázsiához fűződő amerikai és szovjet geostratégiai érdekek egészen a nyolcvanas évekig másodlagosak maradtak, így a szubkontinens nem vált a nyílt és direkt nagyhatalmi konfrontáció terepévé. Amint a neves indiai közíró, Radzsni Kothari egyik újabb könyvében rámutat, az USA stratégiái nem ítélték Indiát olyan fontosnak, mint Nyugatáziát és pakisztáni kliensük segítségével fékentarthatónak gondolták, a Szovjetunió pedig egy erős és el nem kötelezett, Kína törekvéseit ellensúlyozni képes Indiában volt érdekelt. Ezzel magyarázható, hogy amíg pl. az arab világban Egyiptom az elmúlt évszázadban csaknem szünet nélkül a nagyhatalmi vetélkedés színtere volt, addig India nemzeti érdekeit és méltóságát nagyobb tiszteletben tartották, általában tartózkodtak a belügyeibe való beavatkozástól és nem kívánták feltörni India zártságát. (7)

(7) Rajni Kothari, *Politics and the People: In Search of a Human India*, Vol. II. Ajanta Publications, Delhi, 1989, pp. 316-317. A fejlődő világ két regionális hatalma, India és Egyiptom helyzetének és fejlődésének összevetéséhez l. László Nyusztay, *Political Thought and Practice in Egypt: the Nasser Era*, PhD. Thesis, J.Nehru University, New Delhi, 1992, MTA Központi Könyvtára.

Másodszor, a nehru világlátásban India, mint erős, független, saját erejére támaszkodó állam jelenik meg, amely nincs ráutalva a külföld jóindulatára. "Mi nem hiszünk a merev autarkiában, de Indiát önellátóvá kívánjuk tenni szükségletei tekintetében, amennyire ez lehetséges" - jelentette ki Nehru egy 1961-ben mondott beszédében.(8) Amint azt később adatokkal is alátámasztjuk, ez a vezérelv hatotta át a külgazdasági stratégiát és ez vezetett India világkereskedelmi szerepének csökkenéséhez, gazdasága zártságához.

Harmadszor, igen szoros összefüggés figyelhető meg India mindenkori belgazdasági és belpolitikai helyzete valamint külpolitikai állásfoglalásai között. A nyelvileg, etnikailag, stb. igen tagolt ország, ahol mindennaposak a társadalmi csoportok konfliktusai és naponta több tucat ember veszti életét azok következtében, továbbá ahol a törzsi-nemzetiségi szeparatizmus permanens veszély, s végül, ahol a lakosság jelentős része az elmaradottság miatt nem képes gyakorolni az alkotmányban lefektetett demokratikus jogait, természetesen nem tekinti külpolitikája sarkkövének az emberi és nemzetiségi jogi problematikát, és önrendelkezést.

Negyedszer, India és a külvilág felfogásában hagyományosan jelen van egyfajta "eredetiség", amely elsőbbséget kíván adni az "indiai talajban gyökerező" megoldásoknak és elutasító az idegen átvételekkel szemben. Ez az ősi és sokszínű kulturából is eredeztetett "nemzeti autentizmus" túlmegegy a volt gyarmati országok gyarmattartóikkal és általában a centrum országaival szembeni szokásos ellenérzésein. Itt nem elsősorban a hindu és muzulmán vallási-politikai mozgalmak szélsőségesen elzárkózó álláspontjára gondolunk, vagy a Kinával kialakult, helyi háboruba is torkollt ellentétekre, hanem általában, a külföldi hatásokkal szembeni bizalmatlanságra. Mahatma Gandhi már 1926-ban kijelentette, hogy "...az alkalmazkodás nem azonos az utánzással, hiszen erőt ad mindenfajta asszimiláció elutasításához." (9) Az azóta eltelt fél évszázadban viszont az alkalmazkodásra kevesebb példát láthattunk, inkább a külföldi modellektől való távolságtartás dominált. Ez mutatkozott meg többek között a japán és NIC-moddal kapcsolatos, India sajátosságait hangsúlyozó, nemegyszer

(8) Idézi Ruddar Dutt, K.P.Sundaram, Indian Economy, S. Chand and Company Ltd., New Delhi, 1991, p.1.

(9) Quotes of Gandhi. Összeállította: Shalu Bhalla, UBS Publishers, New Delhi, 1981, 79.old.

leegyszerűsítő fenntartásokban, az ezen országokkal való gazdasági kapcsolati volumen mindmáig relative csekély voltában, a gazdasági integrációk liberális alapu kritikájában, az ASEAN-tól való (egyébként kölcsönös) távolságtartásban. Ez az álláspont, amelyet a Kongresszus Párt tekintélyes körei is képviselnek, a hagyományos importhelyettesítő stratégia fennmaradását nem itéli károsnak, az exportvezérelt, kifelé forduló modellt kockázatosnak tartja az ország függetlenségére nézve, a NIC-országok exportorientált modelljének egyetlen komoly értékét pedig a kitermelt valuta bőségében, s ezáltal a puha behozatali korlátban látja.(10)

2. Gazdaság: önellátás

A nemzetközi szerep és kapcsolatrendszer mellett a nehruizmus világos álláspontot foglalt el a modernizáció belső társadalmi-gazdasági aspektusait illetően is. E gondolkodás alappillére a vegyes tulajdonu gazdaság amely átmeneti forma a - tervezés, iparosítás és társadalmi igazságosság szintéziseként felfogott - "szocializmus" felé.. A nehru gondolat és politikai gyakorlat fejlődési folyamatában a "szocializmus", mint célkitűzés folyamatos tartalmi változáson ment keresztül: az első "naiv" szakaszban még mint a szegénység, munkanélküliség és elnyomás megszüntetésének gazdasági filozófiája van jelen (11), míg a hetvenes évek kifejlett és gyakorlatias szakaszában - amint arra Ágh Attila és mások is utalnak - a szocializmus már csupán a posztkoloniális fejlődés államkapitalista kereteinek elnevezéséül szolgál. (12)

Ebben a korszakban a gazdaságfejlesztés két vezérelve a fejlettebb országokhoz való felzárkózás és az önellátás, mely utóbbi elsősorban a népélelmezés és alapvető ellátások megoldását jelenti. A megvalósítás eszközeit illetően a központi tervezés, az állami szektor tulsulya, a nehézipar elsődlegességén alapuló iparosítás és a mezőgazdasági önellátást biztosítani hivatott "Zöld forradalom", továbbá a

(10)Erre példa Nitin Desai felszólalása az India függetlensége negyvenedik évfordulója alkalmából rendezett nemzetközi társadalomtudományi konferencián. Nitin Desai, Development Planning in India: a Review, ICSSR Seminar, India Since Independence, December 27, 1988, New Delhi, pp. 2-7.

(11) Jawaharlal Nehru, from the Presidential Address before Lucknow Congress, April, 12, 1936, idézi: Ruddar Dutt, im. 1.old.

(12) Ágh Attila - Tóth Péterné, Az indiai külpolitika főbb tendenciái, Magyar Külügyi Intézet, 1983. 7.old.

szegénység leküzdését szolgáló programok kaptak prioritást, a politika stílusát tekintve a hangsúly a demokratikus intézményekre, a szekuláris államra, a toleranciára és kompromisszum-készségre került, különös tekintettel mindenfajta "kommunalista" (nyelvi, vallási törzsi, etno-kulturális, stb.) ellentét demokratikus és türelmes kezelésére, a szélsőségek elvetésére.

Amint azt számos, India elmúlt fél évszázados történetével foglalkozó szakmunka feltárta, az ország Nehru és utódai (Lal Bahadur Sasztri, Indira Gandhi és Radzsiv Gandhi vezetésével jelentős eredményeket ért el a vázolt célok megvalósításában, ugyanakkor a gazdaság és társadalom súlyos problémákkal terhelt maradt.

India elmúlt 45 évének fő makrogazdasági mutatóiból (lásd az 1.sz Táblázatban) kitűnik, hogy a nemzeti össztermék megnégyszereződött, évi növekedési üteme a korszak második felében tartósan 5% fölé került, felülmúlva a mépességnövekedési rátát. Az erőteljes iparfejlesztés eredményeképpen az ipar aránya a GDP-ben és a foglalkoztatásban egyaránt duplájára nőtt. Az ipari volument tekintve India az 1980-as évtized második felére a világ első 12 ipari hatalma közé került, önellátóvá vált pl. vas- és acélipari, cementipari, alumínium- és papíripari termékekből, elektromos cikkekből, kerékpárból. Különösen élénken fejlődött a védelmi ágazat, az atomenergiaipar, a mélytengeri olajkitermelés, a műtrágyagyártás, gépipar, jármű-, híradástechnikai és textilipar.

Jelentősen növekedett a mezőgazdasági termelés is. Miközben az ország felszínének 55 %-át kitevő, művelhető földterületen foglalkoztatottak aránya az összes foglalkoztatottakon belül 72 %-ról 52 %-ra csökkent, az ország a fő élelmiszerterményekből önellátóvá, gabonafélékből netto exportórrá vált.

Erőteljesen fejlődött a harmadik szektor is, míg aránya a vizsgált négy évtized elején 25.9 % volt, addig 1991-ben meghaladta a 40%-ot.

A függetlenség elnyerését követő évekhez képest az inflációs ráta kilencszeresére, a nyilvántartott munkanélküliek aránya közel ötszörösére nőtt. A fejlődő országok viszonylatában kedvezőnek mondható a megtakarítások arányának alakulása a GDP-ben, amely az 1951-52. évi 12.4 %-hoz képest 1990-1991-ben 21.0%.

Komoly eredmények születtek a "szellemi önellátásban" is. Indiai forrásadatok szerint ma az országban félmillió általános, 140 ezer középiskola és 5000 felsőfoku tanintézet működik. Ez az intézményhálózat a vizsgált időszakban 15 millió diplomást és 50 millió középfoku szakembert képezett, akik a mintegy 120-150 millióra nőtt, a modernizáció iránt fogékony középrétegek gerincét alkotják. Jelenleg Indiában 2 millió mérnök és műszaki-tudományos kutató tevékenykedik. A nyolcvanas évekre igen kiterjedt, nemzetközi szinten is magasra értékelt kutatóbázis jött létre olyan jólismert központokkal, mint Bombay, Pune, Hajderabad és Bangalore. Hivatalos statisztikák szerint az irni-olvasni tudók aránya háromszorosára, a születéskor várható időtartam másfélszeresére nőtt. Az orvosok száma ötszörösére, a kórházi ágyak száma hatszorosára emelkedett.(13)

A közel félévszázados fejlődésnek természetesen megvannak az árnyoldalai is. A nehruista modell bírálói joggal állapítják meg, hogy az ország - a tagadhatatlan eredmények ellenére - változatlanul a LDC 42 országának egyike.. A programokban ígért felzárkózás és önerőre támaszkodás csak kétségesen valósult meg. Az iparban a termelőkapacitások szélesedése mellett széleskörűen megfigyelhető a hatékonyság hiánya, a gépek, berendezések magas átlagéletkora, a technológiai elavultság, a nem elégséges jövedelemtermelő és munkahelyteremtő képesség. Egyenlőtlen maradt az ipar regionális elhelyezkedése: az Economic Survey adatai szerint a kilencvenes évek elején az indiai ipar összkapacitásainak több mint 80%-a (a fővároson kívül) kilenc államban (Andra Prades, Bihar, Gudzsarat, Karnataka, Madhja Prades, Maharastra, Tamil Nadu, Uttar Prades és Nyugat-Bengál) koncentrálódik, ezek az államok vezetik a nemzeti GDP-hez való hozzájárulás, pénzügyi intézmény-sűrűség és a humán erőforrás képzettségi adatainak ranglistáját is.(14)

Ugyancsak felemásnak értékelhetők a mezőgazdaság eredményei. Egyrészt tény a már említett netto gabonaexportóri pozíció, a kétszeresére nőtt vetésterület, a három és félszeresére nőtt öntözött terület, a magasabb hozamok és a mezőgazdaságban használt félmillió traktor. Másrészt a termelés-felfutás és

(13) Az oktatási és szociális szféra adatait l. Prof.V.K.R.V. Rao, India Since Independence - Retrospect and Prospect, India Since Independence, ICSSR Seminar, New Delhi, 1988, p.2. és India Statistical Handbook, 1991, Observer Research Foundation, New Delhi, 1992.

(14) Economic Survey 1991-92..... S-11, S-62, S-101.sz. táblázatok.

technológiai fejlesztés döntően a gabona- és rizságazatra korlátozódik, az elért termésátlagok nemzetközi összehasonlításban továbbra is alacsonyak. Végül soron a "Zöld forradalom" - amint arra A.N. Agrawal és mások rámutatnak - csupán "Szürke forradalomként" a vidéki földbirtokosréteg és gazdag parasztság forradalmaként valósult meg, hiszen a földtulajdonosok tulnyomó többségét kitevő, 1 Ha alatti kisgazdák képtelenek a drága műtrágya és agrotechnika megvásárlására, nem részesülnek az agrárhitelekből, vagy ha ige, hamar eladósodnak. Mindez nagymértékben hozzájárul az egyenlőtlenségek növekedéséhez: amíg a lakosság leggazdagabb 10 %-ához folyik be a nemzeti jövedelem 40 %-a, addig a lakosság legszegényebb egynegyede a nemzeti jövedelem 8.7 %-ából részesül, a népesség közel fele él a hivatalosan megállapított létminimum alatt.(15)

3. Külkereskedelem: zártság

Az önerőre támaszkodás a kulcskategóriája a nehru modell külgazdaságpolitikai stratégiájának is. Indiában a külkereskedelem hagyományosan csekély szerepet játszik, az exportintenzitási mutató (export aránya a GDP-ben) 1960-61-ben 4.4%, az importé 7.6% volt. E százalékszámok 1990-91-re 8.4, illetve 6.3%-ra nőttek, a gazdaság ezek tükrében is különösen zártnak tekinthető, aminek okaként a félgymarmati örökség és a tudatosan vállalt importhelyettesítő stratégia együttesen jelölhető meg. (16)

India elmúlt négy és fél évtizedének külkereskedelmi adatait a 2. sz. Táblázat tartalmazza. A táblázatból kitűnik, hogy a forgalom érték-növekedése az első két évtizedben még csak két és félszeres, a harmadikban közel hússzoros, 1991-re pedig (szintén 1950-51-es bázison) hatvanegyszeres volt, a növekedés tehát

(15) A nehruista ipari és mezőgazdasági modell elemzését l. részletesebben A.N. Agrawal, *Indian Economy, Problems of Development and Planning*, 18th ed., Wiley Eastern Ltd. New Delhi, 1992. pp.190-407.

(16) *Economic Survey, 1991-92*, The Government of India, Ministry of Finance, New Delhi, 1992. S-100 táblázat. India a fejlesztési és külgazdasági stratégiát tekintve az Iványi Károly által felállított besorolásban a "nagyraoszt import-helyettesítő" csoportba sorolható a fejlődők között. Iványi Károly, *A fejlődő országok gazdasága és külkereskedelme*, in: *Világgazdaság és nemzetközi kereskedelem*, Kézirat, Budapest, 1993. 215.old.

döntően a nyolcvanas évek terméke. A gyors forgalombővülés - két évtől eltekintve - mindvégig az importnak az exportot meghaladó növekedése mellett ment végbe, amely mögött az iparosítás importigénye, a sokáig szükséges élelmiszerbehozatal, antiinflációs megfontolások, később az olajimport megdrágulása és importliberalizáló lépések álltak. A nem kielégítő exportteljesítményt indiai elemzők az export-monokultura tartós fennmaradására, a növekvő belső fogyasztással összefüggő exportárualap-hiányra, az exportösztönzés csaknem teljes hiányára, végül a fejlett ipari gazdaságok elhúzódo recessziójára és ebből adódó protekcionizmusára vezetik vissza. A permanens fizetési mérleghiányt a láthatatlan jövedelmek (szolgáltatások, banki ügyletek, biztosítás, hajózás, külföldön munkát vállaló indiaiak hagyományosan nagyvolumenű befizetései) egészen a hetvenes évekig kompenzálni tudták. (17)

Jelentős változások történtek a külkereskedelem áruszerkezetében. Az exportban szembevetendő a hagyományos exporttermékek (mezőgazdasági termékek, ásványkincsek), ezeken belül is a juta és a tea részarányának komoly csökkenése, s ezáltal a monokulturás jelleg megszűnése. A feldolgozóipari termékek aránya 1990-91-re másfélszeresére nőtt, ezek többsége azonban tradicionális exportáru (textilipari cikkek, bőrárúk, kézműipari termékek, ékszer) és csupán 20 %-a vegyipari, gépipari, járműipari termék.(18)

Változások mentek végbe a külkereskedelem viszonylati szerkezetében. A négy és fél évtized alatt végig túlsúlyos, bár relative csökkenő az EGK, EK és stagnáló az USA és a volt szocialista országok aránya. Megnőtt a fejlődők, különösen az OPEC-országok súlya, de ez nem igazán a Dél-Dél viszonylat felértékelődését, inkább az olajárváltozások kényszerű követését jelzi.

4. Uj világrend: válság és válaszok

A régi világrendhez hasonlóan el kell tekintenünk az új világrend részletes bemutatásának kísérletétől is, annál is inkább, mivel az ma még csak körvonalaiiban látszik kirajzolódni. Számunkra most azok a folyamatok az

(17) Ruddar Dutt, im., pp. 621-622, 635.

(18) Economic Survey, 1991-92...S-84. sz. táblázat.

elsődlegesek, amelyek a fejlődő világban és különösen Ázsiában éreztetik hatásukat.

a. Mindenekelőtt fontos a kibontakozó új világrend hatása a fejlődő országokra. Balogh András történész és India-kutató egy Indiában publikált tanulmányában rámutat arra, hogy a szovjet szuperhatalom és az általa dominált tömbök szétesésével megszűnt a jaltai rendszer kényes szuperhatalmi egyensúlya és - amint az az Öböl-háboruban, a kambodzsai, afganisztáni, dél-afrikai és közel-keleti rendezés előrehaladásában is megmutatkozik - a korábbinál jobb feltételek alakultak ki a nemzetközi konszenzuson alapuló válságkezeléshez. Az új nemzetközi viszonyok között csökkentek a katonai szembenállás és ideológiai konfrontáció veszélyei, világszerte teret hódítanak a piacgazdaság demokratikus és liberális értékei, demokratizálódni látszanak Afrika, Ázsia és Latin Amerika korábbi katonai diktatúrái, leértékelődnek a belső és regionális konfliktusok erőszakos megoldási módszerei.(19)

A bipolaritás megszűnése természetesen új helyzetet teremt India számára is. A nehru-i külpolitikai modell, amely arra épült, hogy India stabil és el nem kötelezett tagja a nemzetközi rendszernek és ennek fejében a szuperhatalmak elfogadják szuverenitását, Pakisztánra mért csapásait és a térségben gyakorolt rendfenntartó szerepét, kimerült, a mezőgazdasági és könnyűipari termékekkel ellentételezett szovjet fegyverszállítások lehetőségei csökkenetek, a szovjet biztonsági garanciák ellehetetlenültek. A kétpólusú világrend, a tömbök és a "második világ" megszűntével értelmét veszítette a régi értelemben vett "harmadik világ" kategóriája, összeszűkültek a külpolitikai harmadikutasság és közvetítő szerepei, válságba jutott az el nem kötelezettség, mint nemzetközi mozgalom és külpolitikai attitűd. Ezzel összefüggésben leértékelődtek a függés és elmaradottság gyors felszámolását ígérő, a centrum-periféria viszonyt abszolutizáló, szocialisztikus, "thirdworldista" és ujbalsoldali ideológiák, pátoszos javaslatokat kiszorítani látszanak a hatékonyságot és nyitottságot előtérbe állító politikai és gazdaságfilozófiák (tigris-modellek, Mexikó, stb.), az illuzórikus elemeket sem nélkülöző "globális" és "igazságos" rendezési tervek (pl. Új Nemzetközi Gazdasági Rend) helyébe a nemzeti érdekeken alapuló politikák, a konkrét

(19) András Balogh, The New World Order, World Affairs, Vol.1., No. 1., June, 1992, New Delhi, pp.24-27.

problémákat orvosolni kívánó gazdaságdiplomáciai törekvések lépnek (GATT, UNCTAD, egyéb ENSZ-intézmények akciói).(20)

E változásokra India késve és felemásan reagál s ez markánsan megmutatkozott az utóbbi évtized külpolitikai sikertelenségeiben, például az Öböl-háboruban elképzelt közvetítői szerepének nemzetközi semmibevételében, a sri-lankai és maldivi rendteremtő akciók kétes eredményében, az indo-pakisztáni ellentétek kiéleződésében, a Japán és az ASEAN-országok részéről tapasztalható tartózkodásban, továbbá a szovjet utódállamokkal és a keleteurópai országokkal fennálló politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatok stagnálásában. A kilencvenes évek elején India nemzetközi aktivitása megtorpanni látszik, az ország kívül reked a világpolitikai változások fő sodorvonalán.

A külpolitika átfogó és teoretikus átértékelésére mindmáig nem került sor. A változatlan alapelvek mellett azonban kétségtelen hangsúlyeltolódások észlelhetők. A nyitási politika jegyében India szorosabbra fűzi kapcsolatait az USA-val és az Európai Unió országaival, mindenekelőtt Nagy-Britanniával és Németországgal, diplomáciai kapcsolatra lépett Izraellel, közeledést mutat Japán és az ASEAN-országok, Kína és a FÁK, tagállamok felé, erősíteni igyekszik szerepét az ENSZ-ben és más nemzetközi szervezetekben, a korábbinál határozottabban foglal állást a nukleáris fegyverkezés, a terrorizmus ellen, a vallási és egyéb szélsőségek visszaszorításáért.

b. Az új világrend a világpolitikai változások mellett, azokat döntően meghatározva, világgazdasági átrendeződést is jelent. Simai Mihály definícióját alapul véve itt a nemzetközi politikai és gazdasági rendszer, továbbá a globális ökológiai rendszer összes lényeges és egymással kölcsönhatásban lévő folyamatáról van szó.(21) Ezek a - lényegében a hetvenes évek óta tartó - folyamatok új helyzetet teremtettek a fejlődő országok számára is, magukkal (vagy felszínre) hozva egész gazdaságpolitikák és intézményrendszerek válságát, az alkalmazkodás kényszerét.

(20) Részletesebben l. Szentés, im. 84-96.old.

(21) Simai Mihály, A világgazdasági rend és az új multilateralizmus: A világgazdaság a XX. század utolsó ávtizedében, Aula, Budapest, 1992, 8.old.

Amint azt számos kutató hangsúlyozza, ez az alkalmazkodás magába kell, hogy foglalja a technológiai forradalom eredményeinek elsajátítási készségét, a globális problémák új megközelítését, egy új piaci modell, forrásallokáció és termelészervezés képességét, az állam szerepének új felfogását és a politikai szféra széleskörű demokratizmusát. Az új gazdasági világregend, azaz a "globális társadalmi piactgazdaság - húzza alá Palánkai Tibor egy tanulmányában - minden országtól, de leginkább a volt szocialista és a fejlődő országoktól szerves világgazdasági integrálódást, mindenekelőtt piacositást, nyitottságot és demokratizálást igényel.(22)

Az 1970-es évektől kezdve Indiában a világgazdasági alkalmazkodás mindhárom fent kiemelt folyamata igen nehezen és kétségesen halad előre, ezért válságjelenségek halmozódtak fel, amelyek az 1980-as évtized végére kulmináltak és a Kongresszus párti kormány átmeneti bukásához is vezettek. A "piacosítás-integrálódás-demokratizálás" problémái röviden az alábbiakkal jellemezhetők:

- Bár a gazdaságpolitika revíziójára már a hetvenes évek óta voltak kísérletek, továbbá a piactgazdasági viszonyok fejlesztését, a gazdasági és tőkefolyamatok liberalizálását az 1982-ben elfogadott "Új húszpontos program" is tartalmazza (23), az állami szektor tulsulya és a merev szabályozórendszer továbbra is fennmaradt: az állam ellenőrzi a GDP egyharmadát termelő nehézipart, gépgyártást, vasúti, közúti és tengeri járműgyártást, a hírközlést és az elektronikai ipart. E szektor igen alacsony hatásfokkal működik: az 1992-93. költségvetési évben az állami kézben lévő 237 óriásüzem közül 104 működött veszteségesen. Világbanki adatok szerint India világranglista-pozíciói 1955 és 1989 között - a személygépkocsi-gyártást kivéve - minden fontos feldolgozóipari ágazatban romlottak (24). Nyilvánvalóvá vált, hogy az ország növekedési mutatói csak a korábbi bázishoz képest kedvezőek és csupán az LDC csoporton belül biztosítanak Indiának kedvező helyezést és jelentősen elmaradnak a sikeresen alkalmazkodó országokétól.

(22) Palánkai Tibor, Az új világregend gazdasági vonatkozásai, Magyar tudomány, 1991. 9.sz. 1037-1054.old.

(23) The New 20 Point Programme, Government of India, Ministry of Information and Broadcasting, New Delhi, 1982.

(24) India: gazdasági lépésváltás, HVG, 1994, március 26. 30.old. és World Development Reports, 1990, IBRD, 1991.

Mindez világosan kitűnik néhány kiválasztott, többségében ASEAN-ország és India makrogazdasági adatainak összevetésekor. Az 5. táblázat ezeket tartalmazza az 1991-92. költségvetési évből, Subramanian Swamy neves indiai közgazdászprofesszor, a Janata Dal kormány volt kereskedelmi minisztere, jelenleg a hindu-nacionalista Bharatiya Janata Party (BJP) főtitkára és felsőházi képviselő átfogó tanulmánya alapján. A táblázatunkban felsorolt adatokon kívül Swamy vizsgálja még az érintett országok 1 főre jutó iparcikk-termelésének és fogyasztásának adatait, valamint fontosabb szociális mutatóikat és arra következtetésre jut, hogy 1) India, méreteihez, népességéhez, természeti erőforrásaihoz, ipari- és tudományos potenciáljához képest alulteljesít, míg a kevesebb erőforrással bíró Japán és a négy tigris egy generáció alatt felzárkózott az "első világhoz", 2) mindez döntően azért következett be, mert Nehru, a gandhista tradíciót elvetve, a kudarcra ítélt szovjet modellt vette át, amelytől a továbbfejlődés érdekében meg kell szabadulni.(25)

Swamy érvelése nyilván leegyszerűsítő, kiindulópontja azonban helyes. Tény, hogy a kollektív autarchiára épülő államszocialista gazdaság és az indiai kísérlet elemei és strukturái (tervgazdálkodás, állam túlsúlya, nehézipar-központú iparosítás, zárt gazdaság) nagyban hasonlóak. Némiképp eltúlozza azonban a természeti erőforrások India javára mutatkozó előnyét. hiszen közismert például, hogy India hagyományosan netto energia-importőr és a hetvenes évektől (de főként az Öböl-háborútól) legsúlyosabb gazdasági problémáinak egyike az olajbeszerzés. Saját termelése 1991-ben napi 645 ezer hordó volt, ami kevesebb, mint fele Indonézia, egynegyede Kína és Mexikó termelésének, de megelőzi öt Malajzia és Brazília is.(26) S ami a régi viszonyok között lehetséges volt, tehát, hogy olajszükségletét nagyrészt Irakból fedezze, sajátos háromszög-ügylet keretében (az iraki olajszállításokat indiai textilipari termékekért történő szovjet védelmi eszközök ellentételezték) 1991-től már nem volt járható ut.

Swamy összehasonlító adataiból lényeges a népesedési ráta, amely mind Kína, mind a tigrisek esetében sokkal kedvezőbben alakul az indiainál. Ez sem abszolútizálható azonban, hiszen a "tigriskölykök" közül Malajzia és a Fülöp-

(25) Subramanian Swamy, *Building a New India: an Agenda for National Renaissance*, UBS Publishers Ltd. New Delhi, 1992, pp. 101-115.

(26) *Oil Statistics*. In: *The Middle East and North Africa*, 1993, 39th ed., Europa Publications Ltd., London, 1993, p. 168.

szigetek, egyébként pedig az olajexportőr Szaud-Arábia és a relative fejletnek számító Egyiptom népesedési rátái kedvezőtlenebbek, ugyanakkor Egyiptom 1 főre jutó GDP-je több, mint kétszerese, Malajziáé kilencszerese az indiaiak. Többet mondanak más összevetések, például, hogy az egy főre jutó elektromosenergia-fogyasztás a NIC-országokban 10-20-szor, a fejenkénti teljes energia-felhasználás 3-7-szer haladja meg az indiait, az egységnyi vetésterületre jutó műtrágya-felhasználás Kinában négyszerese, Dél-Koreában hétszerese az indiaiak. Az infrastrukturális ellátottság fontos mutatója az 1 főre jutó telefonok száma, ami Kinában másfélszer, a tigriseknél 50-80-szor magasabb, mint Indiában. Az irni-olvasni tudók aránya az indiai 52%-hoz képest a NIC-országokban 90% felett, a többi ASEAN-országban 70-80% között van. (27)

- India számára a legkedvezőtlenebb a nemzetközi összehasonlítás a világgazdaságba való integrálódást illetően. Autentikus forrásadatok szerint az 1 főre jutó export értékében és annak GDP-n belüli részarányában Kína kétszeresen, az ASEAN-országok nagyságrendekkel mulják felül Indiát. India világkereskedelmi részesedése az 1950-51. évi 2.4%-ról 1991-92-re 0.8%-ra csökkent, az ország az export világranglistáján a 19. helyről a 47. helyre esett vissza. (28) Az importhelyettesítő stratégia, a magas, sok cikkcsoport esetében 200% feletti vámszint, a merev és bürokratikus importengedélyezési és devizapolitika miatt a termelési költségek (a magánvállalatoknál is) magasak, a gazdaság nemzetközi versenyképessége alacsony.

Az 1980-as években végrehajtott, korlátozott importliberalizálás következményeként az ország külföldi adósságai egy évtized alatt megduplázódtak, a bruttó adósság 80 MDUSD fölé, az adósságszolgálati ráta 30%-osra nőtt. India az évtizedfordulóra az LDC legeladósodottabb országává vált, valutatartalékai 26%-kal csökkentek. (29)

A nyitási szándékok a már ismertett gazdasági tényezők és változatos politikai pressziók miatt 1991 előtt nem bontakozhattak ki számottevően, bár hozzájárultak a fordulathoz, amennyiben a "világgazdasági nyitás, vagy lemaradás"

(27) Swamy, im., 136-138.old.

(28) Swamy, im. 105.old.

(29) Economic Survey 1991-92, Part I. p.2.

alternatívájának felvetésével a kérdést a tudományos és sajtópolémiai és választási kampányok egyik központi vitatémájává tették.

- Az indiai társadalmi folyamatok és belpolitika elemzése meghaladja a dolgozat kereteit. Így csupán annak regisztrálására szoritkozhatunk, hogy miközben Indiában léteznek a plurális jogállamiság keretei és strukturái, a demokratikus folyamatok csak igen kétségesen bontakozhatnak ki, az ország belső életét permanens válságok jellemzik. Gáthy Vera a nyolcvanas évek elejének társadalmi konfliktusaival foglalkozó tanulmányában ezek közül a politikai és vallási szélsőségek aktivizálódását, a kasztrendszer, a törzsi ellentéteket, a tömegek elégedetlenségét, a "modern" és tradicionális szektor, város és falu ellentétét, a bürokráciát, korrupciót és gengszterizmust említi kiemelten.⁽³⁰⁾ Ezek közül az évtized második felében előtérbe kerülnek a hindu-szikh és hindu-muszlim ellentétek (utóbbira példa az ayodhyai mecset lerombolása körüli válság), a szikh és tamil szeparatista törekvések, törzsi zavargások (Manipur, Nagaland, stb.), a legalacsonyabb helyzetű kasztok érdekvédelmét szolgáló kormányzati programok körüli súlyos összecsapások ("Mandal Bizottság" jelentése), a közbiztonság romlása, politikai gyilkosságok, stb. E jelenségek kapcsán számos esetben került sor a demokratizmus korlátozására, egyes államok központi igazgatás alá helyezésére, a fegyveres erők beavatkozásaira és túlkapásaira.

5. 1991: a reform esélyei

A válság az 1991-92. költségvetési év első felében érte el mélypontját. A kiváltó okok között kiemelt helyen áll az Öböl-háború, amely hosszú időre meghiúsította India olcsó olajvásárlásait, Irakba és Kuwaitba irányuló exportját és jelentősen csökkentette a külföldön dolgozók hazautalásait. Destabilizáló tényezőként értékelhető Radzsiv Gandhi miniszterelnök-jelölt 1991 júniusi meggyilkolása is.

A vizsgált féléves időszakban a makrogazdasági mutatók drasztikusan csökkentek. A GDP növekedése 2.5%-ra mérséklődött, az infláció 16.7%-os csúcscéltre

(30) Gáthy Vera, Az indiai társadalom régi és új konfliktusai a nyolcvanas évek elején, Elmaradottság és modernizáció - Műhelytanulmányok, MFA Szociológiai Intézete, Budapest, 1982.

ugrott, a fizetési mérleg deficitje csökkenő import mellett is rekordmagasságot ért el, a valutatartalékok kétheti import fedezéséhez elégséges szintre, 1.1 MD USD-re zuhantak. Indiának jelentős összegű IMF-kölcsönöket kellett felvennie. (31)

Mindez szükségessé tette, hogy az év nyarán hivatalba lépett új kongresszista kormány átfogó gazdasági reformprogrammal álljon a közvélemény elé. A Manmohan Singh pénzügyminiszter nevével fémjelzett, júliusban beterjesztett, huszonegynéhány pontos csomag legfontosabb intézkedéseiként az ipar 80%-át megnyitották a magánberuházások előtt, az állami szektor számára fenntartott területeket a stratégiai ágazatokra redukálták. Számottevően kiszélesítették a külföldiek befektetési lehetőségeit. A fogyasztási cikkek kivételével eltörölték az importengedélyezést és kvótarendszert, teljesen felszabadították a technológia-behozatalt. Jelentősen csökkentették a vámokat és a nem tarifális korlátozásokat a beruházási javak esetében, szabadkereskedelmi övezeteket hoztak létre, növelték az exportőrök import-lehetőségeit, stb. Számottevően megkurtították az állami támogatásokat, állami nagyvállalatok részvényeinek eladása útján elindították a privatizációt.

Az 1992-93. évben a folyamat folytatódott: a kormány jelentősen csökkentette az adókat és vámokat (ma a legmagasabb ipari vámtarifa 65%) és bevezette a INR konvertibilitását (egyelőre a fizetési mérleg folyó tételeire).(32)

A reformfolyamat eredményeiről ma még korai lenne átfogó elemzést adni, hiszen csupán az 1992-93. költségvetési év tényszámaiból és az 1993-94. időszak becslült adataiból indulhatunk ki. Kétségen kívül megállapítható, hogy az elmúlt két évben a korábbi időszak negatív tendenciái megálltak: a bruttó hazai termék újra évi 4% feletti ütemben nőtt, az ipari termelés növekedési üteme 6-7 % közé került, a valutaleértékeléssel ösztönzött export kiugróan, évi 20 %-kal növekszik, a valutatartalékok elérték az igen megnyugtató, 13 MD USD-os szintet. Az állami költségvetés hiánya a GDP 4%-a alá, a fogyasztói árindex 7% körülire

(31) Economic Survey, Part I...pp. 1-8.

(32) A reformcsomag tartalmáról l. részletesebben Ruddar Dutt, im, pp.778-799, Economic Survey Part I...pp.1-27. és Dr Kiss Judit Ipari és műszaki-tudományos együttműködési lehetőségeink Indiával c. tanulmányát, MTA VKI, Bp,*1991, 27-30 és 42-48. old.

csökkent.(33) Mindez észrevehetően megnövelte a külföldi tőke befektető kedvét, amely elsősorban a gépjárműgyártás, gyógyszeripar és könnyűipari ágazatok felé nyilvánul meg. A külföldi tőke részesedésének felső határát a kormányzat 51%-ra emelte és engedélyezte a profitrepatriálást. A külföldi beruházások összértéke az elmúlt két évben elérte a 4 MD USD-t, a legismertebb multinacionálisok közül a Suzuki, a Honda a Hoechst, a Hewlett-Packard, a Gillette, a McDonalds, a Pepsi-Cola komoly érdekeltségeket szerzett.

A reformok és eddigi megvalósításuk ügye az elmúlt három évben a politikai közbeszéd fontos témájává vált. Az általános, pozitív értékelés mellett bírálatok és ellenvetések is hallatszanak. Ezek egyik vonulata hindu nacionalista ihletésű és főként a BJP hivatalos állásfoglalásaiban és sajtójában jelenik meg. Lényege, hogy a válságból való kilábalás stratégiájának kimunkálásakor az ország vezetőinek tartózkodnia kellene a nyugati minták másolásától, hiszen India feltételei (pl. tényezőellátottság, munkaerőbőség) a fejlett gazdaságokétól jelentősen eltérnek. Ugyanilyen hiba lenne - hangsúlyozza a párt főtitkára már idézett könyvében - ha Kelet-Európát másolnánk, ahol a változások az erőszak és káosz kialakulásához vezettek. A szovjet típusú gazdaság elvetése tehát egyet kell, hogy jelentsen egy "alternatív, szociális piacgazdasági modell" meghonosításával, amely az indiai hagyományokon és sajátosságokon alapul. Az irányzat képviselői elvetik az "átgondolatlan liberalizálást", helytelenítik a külföldi tőke pozícionyerését, a korlátlan importot és a nyomában járó eladósodást, kritikájuk számos ponton találkozik a vallási fundamentalizmusban és része van a BJP népszerűségi mutatóinak emelkedésében.(34)

A másik fontos kritika az üzleti világ képviselői részéről fogalmazódik meg. ők a folyamatot (különösen a privatizációt) lassúnak ítélik (1992-93-ban mindössze 37 nagy állami céget magánosítottak, a privatizációs bevétel 3 MDUSD alatt maradt), ellenzik az állam továbbra is tulsúlyos tulajdonosi szerepét, ostorozzák az üzleti tevékenységet bénító bürokráciát.(35)

(33) Az adatokat l. Indiai gazdaság: Csoda születik?, HVG, 1993, okt.9.

(34) Swamy, im. 103-108.

(35) HVG id, cikk, 1993, márc.26.

A harmadik, némi egyszerűsítéssel populistaként leírható kritika a kormányzó párt egyes csoportjai és a baloldali pártok körében formálódik. Lényege, hogy fellép a megszorító reformintézkedések egyes társadalmi csoportokat súlyosan érintő hatása ellen, valamint az állami támogatások visszaállításáért, a mezőgazdasági felvásárlási árak emeléséért, munkahely-teremtő és szegénység elleni központi programok indításáért.(36)

Naraszimha Rao kormánya, bár egyes részterületeken, mint pl. a teherautósofőrök 1993 szeptemberi sztrájkja, vagy a mezőgazdasági hitelek elengedéséért folytatott földművessztrájk idején hajlandó volt a kompromisszumokra, a reform általános vonalának folytatása iránt elkötelezettnek tűnik. A jövő kérdése az, hogy a fellendülés mennyire lesz tartós és alkalmas az Indiában mindig ingatag társadalmi béke fenntartására és a kormány mennyire tudja utját állni a visszarendező szándékoknak.

6. Összegezve:

1947 után India a posztkoloniális fejlődés sajátos, nemzeti útjára lépett, útválasztása és nemzetközi szerepe szervesen illeszkedett a jaltai világrendbe. Az elmúlt négy és fél évtized során kimunkált és bevezetett nehru modernizációs kísérlet jelentős eredményeket hozott, de végső elemzésben nem bizonyult alkalmasnak az öröklött és új problémák megoldására. India világ gazdasági pozíciói minőségileg nem javultak, a gazdasági és társadalmi ellentmondások a nyolcvanas évtizedben elmélyültek, ebben szerepet játszottak a régi világrend felbomlásával és az új világrend kialakulásával összefüggő alkalmazkodási kényszerek és követelmények. Az új kihívásokra született válasz-kísérletek részlegesek, összességükben még nem értékelhetők, kezdeti eredményeik ígéretesek. India - markánsan különböző adottságai és induló feltételei, továbbá az alkalmazott kormánypolitikák sajátosságai miatt - nem látszik követni a létező ázsiai modernizációs modelleket, inkább egy önálló, ma még kiforratlan kitörési stratégia felé vett irányt, amely sikere elsősorban azon múlhat, mennyire sikerül a kormánynak leküzdenie a visszahúzó gazdasági és politikai erők és irányzatok presszióit.

(36) Indiai gazdaság: Csoda született? HVG, 1993, okt.9.

1. Táblázat

India makrogazdasági adatai (1950/51-1990/91)

	1950/51	1960/61	1970/71	1980/81	1990/91
Népesség					
- szintje(Mfő)	361.1	442.4	551.3	690.1	844.3
- évi növekedés (%)	1.25	1.96	2.20	2.22	2.11
GDP					
-1980/81-es változatlan áron (10 M INR)	42 871	62 904	90 426	122 427	197 419
- évi növekedési ütem (%)	2.3	5.0	7.0	6.0	5.6
- egy főre jutó GDP (USD)	96	120	150	270	340
Ipar					
- növekedés 1980/81 évi változatlan áron (%)	18.3	36.2	65.3	100	213.1
- aránya a GDP-ben (%)	14.7	16.6	22.7	24.5	29.0
Mezőgazdaság					
- növekedés 1969/70 évi változatlan áron (%)	58.5	86.7	111.5	135.3	191.8
- mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya (%)	72.1	71.8	72.1	68.8	52.4
Megtakarítások a GDP %-ban	10.4	12.7	15.7	21.2	21.0
Fogyasztói árindex (%) 1960=100	83	102	186	401	902
Munkanélküliségi ráta (%)	2.9	3.6	10.4	11.9	10.8
Állami költségvetés deficitje (10M INR)	- 33	-117	285	2576	10772
Külföldi államadósság (MD USD)	n.a.	n.a.	n.a.	29	72.4
Felnőtt írni olvasni tudók aránya (%)	16.7	24.0	29.5	36.2	52.1
Születéskor várható időtartam (év)	32.4	41.9	46.4	54.1	59.1

Forrás: Economic Survey 1991-1992, Part I-II. Government of India, Ministry of Finance, New Delhi, 1992 és

India 1991, Statistical Handbook, Observer Research Foundation, New Delhi, 1992

2. Táblázat

**India külkereskedelmi forgalma
(10 millió INR-ben)**

Költségvetési év	Import	Export	Külker.forgalom összesen	Külker.mérleg egyenlege
1950-51	608	601	1214	-7
1960-61	1122	642	1764	-480
1970-71	1634	1535	3169	-99
1980-81	12549	6711	19260	-5838
1985-86	19658	10895	30553	-8763
1990-91	43193	32553	75746	-10640

Forrás: Economic Survey, 1991/92 Part II., Sectoral Developments, Government of India, Ministry of Finance, New Delhi, 1992, S-80.sz. Táblázat

3. Táblázat

**India külkereskedelmének áruszerkezete
(%)**

Export

	1960-61	1970-71	1980-81	1990-91
Mezőgazdasági termékek	44,2	31,8	30,7	19,4
Ásványkincsek (szén nélkül)	8,0	10,7	6,2	4,6
Feldolgozott termékek	45,3	50,3	55,8	72,9
Ásványi fűtőanyagok (szénnel)	1,1	0,8	0,4	2,9
Egyéb	1,4	6,4	6,9	0,2
Összen	100,0	100,0	100,0	100,0

Import

	1960-61	1970-71	1980-81	1990-91
Élelmiszerek és élőállatok	19,1	14,8	3,0	n.a.
Nyersanyagok és Intermedierek	47,0	54,4	77,8	n.a.
Tőkejavak	31,7	24,7	15,2	24,2
Egyéb	2,2	6,1	4,0	n.a.
Összesem	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: saját számítások az Economic Survey, 1991-1992, Part.II. Government of India, Ministry of Finance, New Delhi, 1992. S-81. és S-84. sz. táblázatok adatainak felhasználásával

4.Táblázat

India külkereskedelmének relációs szerkezete
(1960/61 és 1990/91 között, %-ban)

	1960-61		1970-71		1980-81		1990-91	
	Export	Import	Export	Import	Export	Import	Export	Import
- ebből EK	36,1	37,2	18,4	19,6	21,6	21,0	27,5	29,4
- NBr.	26,9	19,3	11,1	7,7	5,8	5,8	6,5	6,7
- USA és Kanada	OECD országok		66,2	77,0	50,1	63,8	46,6	45,7
-Ázsia és Óceánia	10,1	7,0	15,2	7,5	10,5	7,4	10,4	11,1
- ebből Japán	5,5	5,4	13,3	5,1	8,9	6,0	9,3	7,5
OPEC országok	4,0	4,5	6,4	7,7	11,1	27,8	5,6	16,3
Kelet-Európa	7,0	3,3	21,0	13,5	22,1	10,3	17,9	7,8
- ebből SZU	4,5	1,4	13,7	6,5	18,3	8,1	16,1	5,9
Fejlődő országok	14,8	11,6	19,9	14,5	19,2	15,7	16,8	18,4
Egyéb	7,9	2,2	2,6	0,5	1,0	0,5	6,2	3,5
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

53,6 54

Forrás: Economic Survey, 1991-92, Part II. , Government of India, Ministry of Finance, New Delhi, 1992., S-87 és S-88. táblázatok

5.Táblázat

Néhány ország összehasonlító makrogazdasági mutatói 1991/92-ben

	GNP/fő	Lakosság	Export		aránya a GNP-ben	
	(USD)		növ.ütem 1965-88 között (%)	növ.ráta (%)		1 főre (USD)
Ausztrália	16050	1,7	17	1,2	2256	14,1
Banglades	179	0,4	116	2,7	13	7,2
Brazília	2000	3,6	153	1,9	221	11,0
Kína	325	5,4	1150	1,4	54	16,6
Egyiptom	753	3,6	55	2,2	56	7,5
Hongkong	12069	6,3	6	0,9	14386	119,2
India	350	1,8	843	2,1	23	6,5
Indonézia	545	4,3	187	1,8	143	26,3
Japán	23570	4,3	124	0,4	2335	9,9
Dél-Korea	5569	6,8	43	0,9	1508	27,1
Szingapur	11575	7,2	3	1,1	17400	150,3
Taiwan	7990	n.a.	21	1,2	3243	40,6
Malajzia	2305	4,0	18	2,3	1590	69,0
Fülöp Szigetek	727	1,6	63	2,3	131	18,0

Forrás: Subramanian Swamy, Building a New India, an Agenda for National Renaissance UBS Publishers, New Delhi, Bombay, 1992.p.135.